

## РЕФЛЕКСИВНОТО УЧЕНИЧЕСКО ПОРТФОЛИО КАТО СРЕДСТВО ЗА АКТИВИЗИРАНЕ НА САМОПОЗНАНИЕТО

**Мария Проданова**

*Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив*

**Резюме.** В текста се представят резултати от изследване на влиянието, което оказва съставянето на рефлексивно портфолио от ученици върху развитието на уменията им за самопознание. В изследването участват 24 ученици от VIII клас на Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив.

За реализиране на целта на изследването са използвани следните методи: педагогическо наблюдение, тестване и анкетиране. Анализът на данните от тестовете и от анкетите на учениците показва, че обогатяването на самопознанието им води до стабилизиране на самооценката им и до повишаване на нейната адекватност.

*Keywords:* self-knowledge, self evaluation, reflection, portfolio

Системното самопознание е инструмент, чрез който човек може да открие своя неизчерпаем личностен и творчески потенциал, да го използва в тези сфери на живота си, в които той ще се прояви в пълна сила. Задачата на семейството и училището се състои в създаването на необходимите условия за самоизграждане и самовъзпитание, в актуализация на механизмите на самопознание и саморазвитие (Maralov, 2002).

Какво е състоянието в съвременното училище? Повечето ученици не са мотивирани да търсят себе си, те просто не се познават, поради което не правят опити да променят нещо. Трудност представлява въвличането им като партньори на училището при тяхното формиране като хармонични и зрели личности. Това може да стане само ако те целенасочено и активно участват в организирано самопознание.

Съвременното обучение днес не осигурява достатъчно познавателни ситуации за самопознание на учениците. В него все още доминира педагогическото общуване. Целенасочено и системно подрастващите не се обучават на самонаблюдение и самоанализ, не се развиват техните рефлексивни способности. В резултат на всичко това по-голямата част от тях имат неадекватна

самооценка, като по този начин пътят им към самопознанието и самовъзпитанието се възпрепятства (Nikolov, 2013).

Мотивация за настоящата разработка е възможността да се сподели педагогически опит, свързан с организацията на процесите на самопознание и самооценка при изработване на ученическо рефлексивно портфолио в час на класа. Рефлексивното портфолио се използва като средство за операционализиране на самопознанието в приложна програма.

#### **Методология на изследването**

*Цел* на настоящата разработка е да се конструира, реализира и опише педагогическа технология за придобиване на знания и умения за изготвяне на ученическо портфолио и развитие на умения за самопознание и самооценка.

За изпълнение на тази цел са формулирани следните *изследователски задачи*.

1. Проучване на необходимата специализирана литература.
2. Избор на целесъобразни методи на изследване.
3. Разработване на инструментариум за изследване и неговата апробация.
4. Статистическа обработка на резултатите.
5. Педагогически анализ на резултатите.

В изследването участват 24 ученици от VIII клас на Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив, на възраст между 14 и 15 години. За учебната 2014/2015 година този клас е с най-нисък среден годишен успех поради липсата на мотивация и навици за системен учебно-познавателен труд.

Изследването е проведено в периода между януари и септември 2015 година.

*Обектът* на изследването е ученическото рефлексивно портфолио.

*Предмет* на изследването са уменията на група ученици за самопознание и за самооценка, отразени в ученическо рефлексивно портфолио.

#### **Описание на педагогическия опит**

Разработено е съдържание на ученическо портфолио, което има за цел да актуализира, активизира и подпомогне себеизразяването и себепознанието на учениците, да ги насърчи да изследват себе си. Включени са материали, изискващи воденето на рефлексивни бележки и оценъчни документи, което превръща портфолиото в рефлексивно.

Съдържанието на портфолиото е от следните части.

*Титулна страница* – на нея е отбелязана основната информация за ученика (име и фамилия, учебно заведение, клас, период, за който са представени материалите, данни за контакт – електронен адрес и телефон).

*Автобиография* – кратка автобиография в свободна форма, написана от ученика, в която отбелязва основните събития от своя живот по предварително зададени от учителя опорни въпроси.

**Моите плано**ве – посочени са трите най-важни цели, които ученикът би искал да постигне в близките 5 и 10 години, като представя аргументи, които разкриват неговата мотивация за бъдещо действие; предполага целеполагане.

**Учебна дейност** – има за цел да се осъществи мисловна процедура, насочена към познание за собствената дейност. Включва резултати от обучението, анализ на възможностите за учене, данни за участие в извънкласна дейност и допълнително образование.

**Моите успехи** – включва информация за отличия и награди с приложени документи (грамоти, сертификати).

**Лексикон** – дава възможност на ученикът да се самоизрази и да представи себе си. Съдържа информация за семейното положение на ученика, неговите интереси, нагласи и ценности. Предполага осъществяването на рефлексивна дейност. В края на лексикона има празно поле, в което може да залепи или нарисова нещо, което го изразява.

**Тестове за самооценка** – прилагат се двата теста, направени в началото на изследването и след изработването на портфолиото.

**Задачи за рефлексия** – целят организирано самопознание и прилагане на мисловни процедури, насочени към познание на качествата на собствената личност.

Учениците изработват своите портфолия в час на класа под ръководството на класния ръководител. Това става на три етапа.

**ПОДГОТВИТЕЛЕН ЕТАП** – запознаване със същността, целта и структурата на образователното портфолио и създаване на положителна мотивация за работа.

**СЪЩИНСКА РАБОТА ПО ПОРТФОЛИОТО** – попълване на отделните негови части и изпълнение на задачите за рефлексия.

**ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ЕТАП** – попълване на Прозореца на Джохари и отбелязване на резултатите от учебната дейност; изисква много самостоятелна работа от страна на класния ръководител с учениците.

#### **Инструментариум на изследването**

За количествено измерване на самопознанието се възприемат следните критерии и показатели.

1. Рефлексия на личностно-характерологичните особености:
  - определя се само с физически качества;
  - определя се с физически качества, качества на личността и свойства на характера;
  - определя се главно с качества на личността и свойства на характера;
  - определя се само с качества на личността и свойства на характера.
2. Целеполагане:
  - формулира материални цели; липсва аргументация;

- формулира материални и учебни цели;
- поставя си главно учебни цели и прави дългосрочни житейски планове;
- поставя си цели, свързани с личностното развитие.

### 3. Рефлексия на учебно-познавателна дейност:

- не може да определи възможностите си за учене;
- определя възможностите си за учене, без да прави анализ;
- определя възможностите си за учене, като посочва причините;
- посочва стратегия за повишаване на успеваемостта.

Въз основа на литературен обзор е избрана оценъчна скала, която включва четири възможни равнища на самопознание: много ниско  $P_0$ , ниско  $P_1$ , средно  $P_2$  и високо  $P_3$  (Hadjiali & Kolarova, 2007). В тази скала има три критерия: рефлексия на личностно-характерологичните особености, целеполагане и рефлексия на учебно-познавателната дейност. Всеки от показателите към трите критерия се оценява с точки от 0 до 4. Общото равнище на самопознание се определя чрез сумарния брой точки от всички показатели.

За изследване на юношеската самооценка се използва тестов метод, който се базира на съпоставянето на идеалния и реалния образ на Аза. Тестът за самооценка се прави от учениците в началото и в края на изследването. Той се състои от изброени различни качества на личността, които ученикът трябва да раздели в две колони. Върху първата записва „Моят идеал“ и избира 10 – 20 качества, отговарящи според него на идеалните личностни качества. Втората колона обозначава като „Антиидеал“ и в нея записва качества, които за „идеалния човек“ са недопустими.

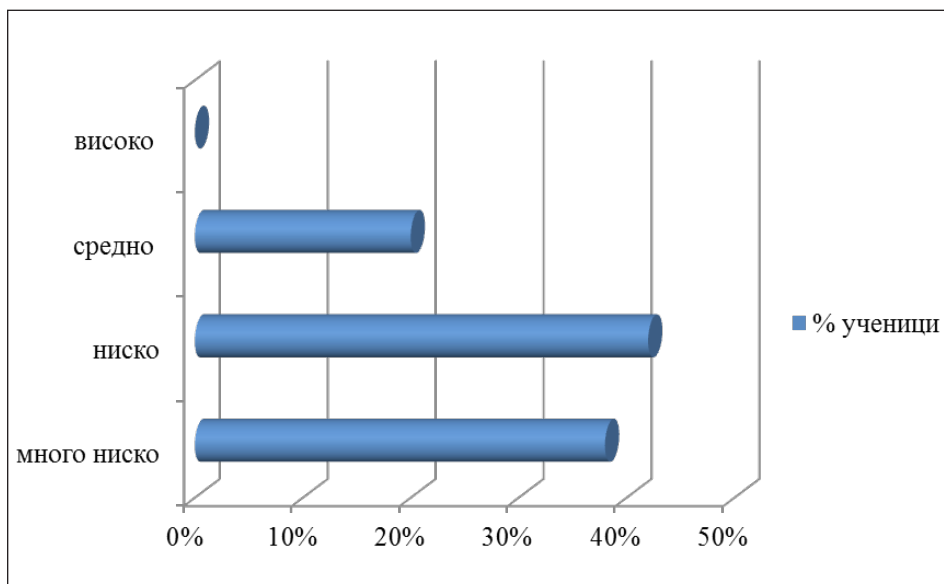
След това ученикът прочита качества в двете колони и отбелязва с „да“ онези, които реално притежава, и с „не“ онези, които не се отнасят до него, независимо колко силно са изразени. При обработката на резултатите се разделя броят на положителните качества, които ученикът си приписва, на броя качества в графата „Моят идеал“. Ако резултатът е близък до 1, изследваният по-скоро се надценява. Ако е близък до 0, той се недооценява и е прекалено критичен към себе си. Ако резултатът е близък до 0,5, самооценката е реална и ученикът се приема достатъчно критично. Същото се прави и с графата „Антиидеал“. Резултат, близък до 0, означава завишена самооценка, към 1 – занижена, а към 0,5 – нормална (Igov et al., 2001).

В края на изследването се прави анкетиране за проучване на мнението и отношението на учениците. Анкетна карта включва въпроси, насочени директно към целта на изследването.

### **Резултати от изследването**

Резултатите от педагогическото наблюдение показват, че 38% от изследваните ученици са с много ниско, 42% – с ниско, и 20% – със средно

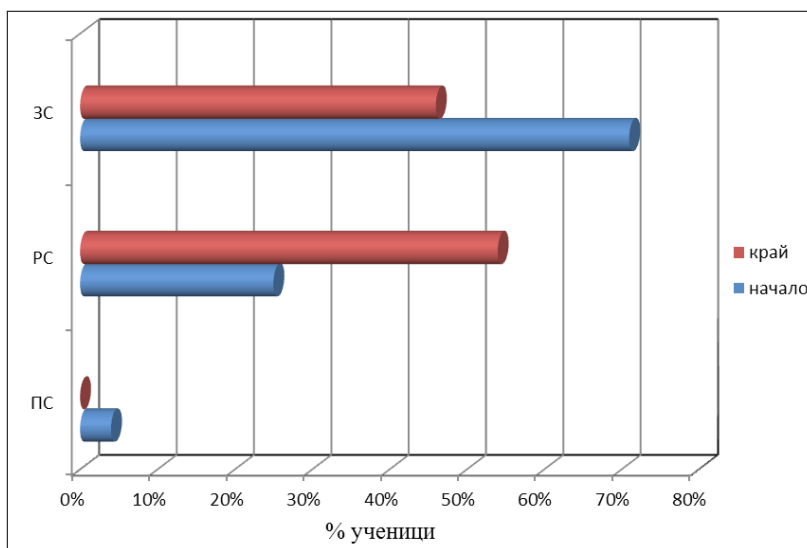
равнище на самопознание. В класа няма ученици с високо равнище на самопознание. Анализът на резултатите показва, че преобладаваща част от учениците не познават или слабо познават себе си, като се затрудняват да рефлектират своите личностни качества, цели и резултати от учебната дейност.



**Диаграма № 1.** Равнище на самопознание на изследваните учениците

Анализът на резултатите от самооценъчния тест показват, че в началото на педагогическото изследване преобладава завишената самооценка (ЗС – 71%). Налице е надценяване на собствените интелектуални възможности и личностни качества. Учениците проявяват самоувереност, стремеж за прехвърляне на отговорността от неуспеха върху другите или обстоятелствата и липса на самокритичност. Неадекватната самооценка се обяснява със заниженото равнище на самопознание на учениците.

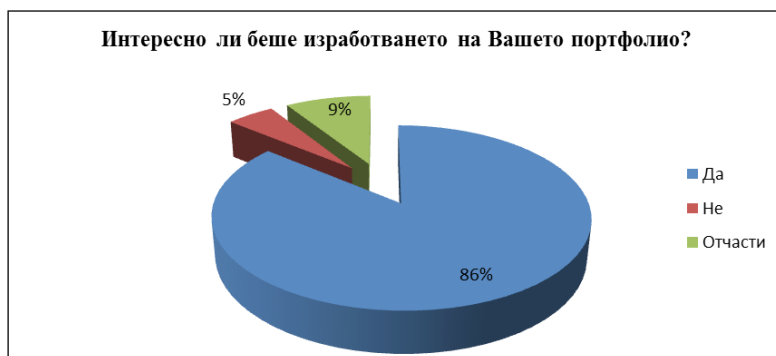
В края на педагогическото изследване значително нараства процентът на учениците с реална самооценка (РС – от 25% на 54%). Учениците от тази група не се надценяват, приемат се достатъчно критично, демонстрират анализ и преценка на собствените си възможности и умения. Пълнотата на самопознанието при тях води до пълнота на самооценката.



Диаграма № 2. Разпределение на самооценките на учениците в началото и в края на изследването

Резултатите от проведеното анкетиране след изработването на ученическото портфолио и техния анализ са следните.

Диаграма № 3 отразява разпределението на отговорите на въпрос №1. Изработването на ученическото портфолио е било интересно на висок процент от учениците – 86%, отчасти е било интересно на 9% от тях, а 3% не са проявили интерес. Анализът на този резултат показва, че тази педагогическа технология стимулира интереса на учениците и ги мотивира за активно участие в час на класа.



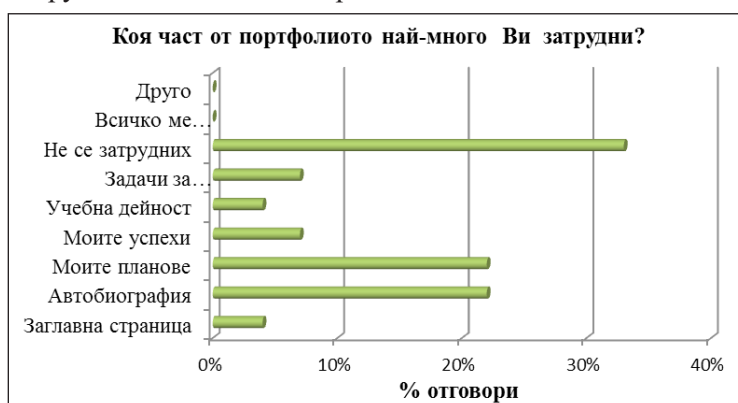
Диаграма № 3. Отговори на въпрос № 1

Разпределението на отговорите на въпрос №2 е показано на диаграма №4. Процентът на учениците, които отговарят, че са научили как се прави портфолио, също е висок – 82%. Останалите отговарят, че са усвоили отчасти това умение. Липсват отрицателни отговори. Този резултат корелира с целта на изследването.



Диаграма № 4. Отговори на въпрос № 2

Диаграма №5 показва относителния дял на всеки от отговорите на въпрос №3 спрямо общия брой отговори, дадени на този въпрос. Преобладаващият отговор (33%) показва, че изготвянето на портфолиото не е затруднило учениците. Частите на портфолиото, които са ги затруднили, са „Моите планове“ – 22% от отговорите, и автобиографията със същия процент отбелязани отговори. Това е свързано с възрастовите особености на учениците да живеят „тук и сега“ и затруднението им да се изразяват писмено.



Диаграма № 5. Отговори на въпроса № 3

Относителният дял на всеки от отговорите към общия брой отговори на въпрос №4 е представен на диаграма №6. Прави впечатление, че най-често учениците са отговаряли, че им е било най-приятно попълването на лексикона (40% от отговорите) и довършването на рисунката (23% от отговорите), тъй като тези задачи не изискват особена рефлексивна дейност.



Диаграма № 6. Отговори на въпрос № 4

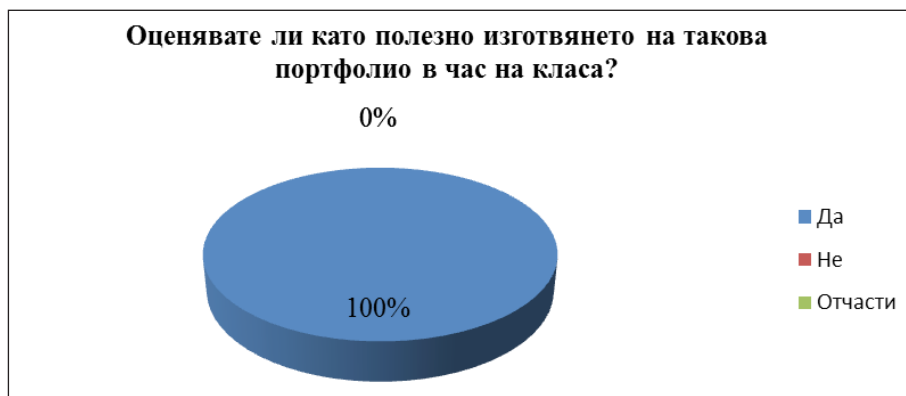
Диаграма №7 изразява разпределението на отговорите на въпрос №5. Учениците, които смятат, че в процеса на изработването на ученическото портфолио са опознали себе си по-добре, възлизат на 70%. Този резултат потвърждава валидността на получения висок процент ученици със завишена самооценка в началото на изследването и корелира с неговата цел. Отчасти са опознали себе си 20 % от учениците, а не са се опознали 10%.



Диаграма № 7. Отговори на въпрос № 5



Диаграма №10 показва отговорите на въпрос №6. Прави впечатление, че всички анкетирани ученици (100%) оценяват като полезно изготвянето на ученическо портфолио в час на класа. Този резултат обуславя възможността това да стане практика в работата на класния ръководител.



Диаграма № 10. Отговор на въпрос № 6

Диаграма №11 показва разпределението на отговорите на въпрос №7. Според 53% от учениците, ако портфолиото им се прочете от непознат човек, той ще придобие реална представа за тях, 33% смятат, че отчасти може да придобие реална представа, а 14% не смятат, че портфолиото дава реална представа за тях.



Диаграма № 11. Отговори на въпрос № 7

Диаграма №12 показва относителния дял на всеки от отговорите към общия брой дадени отговори на отворения въпрос №8. Най-често учени-

ците са отговаряли (53% от отговорите), че новото, което са научили или преживели при изработването на портфолиото, е, че по-добре са опознали себе си. Този резултат и процентът на утвърдителните отговори на предходния въпрос (53%) потвърждават получения процент ученици с реална самооценка (54%) в края на изследването. 19% от отговорите на учениците са свързани с това, че са научили какво мислят за тях другите, а 14% – с това как се прави портфолио. 14% от отговорите са други, различни от посочените.



Диаграма № 12. Отговори на въпрос № 8

Отговори на въпрос №9: **Какви препоръки и предложения имате за този вид работа на класния ръководител в класа?**

Учениците предлагат да се направи отново такова портфолио или нещо, което да ги води и подкрепя в тяхното самопознание.

**Изводи и обобщения.** От анализа на резултатите могат да се направят следните изводи.

1. Разработеният и апробиран инструментариум на изследването е целесъобразен и обективно показва равнището на самопознание на учениците и изменението на самооценката им в хода на педагогическия експеримент.

2. Изработването на ученическо рефлексивно портфолио стимулира процеса на самопознание на учениците и коригира тяхната самооценка. Следователно то може успешно да функционира като средство за самопознание и стабилизиране на юношеската самооценка.

3. Комплексът от дейности, подбрани при съставянето на ученическото рефлексивно портфолио, е източник на информация за актуалното самопоз-

нение на всеки от учениците. Следователно то е значимо и като диагностично средство за измерване, оценка и анализ на равнищата на самопознание на учениците.

**Заклучение.** Прилагането на тази педагогическа технология дава възможност да се избегне формалното протичане на часа на класа и да се осъществи нов вид педагогическа дейност, при която класният ръководител обучава учениците на самонаблюдение и самоанализ, развива техните рефлексивни способности. Този начин на работа в часовете създава чувство за общност у учениците, изгражда доверителни отношения между тях и класния ръководител, издига статуса им като партньори на училището при формиране на собствената им личност.

Хубаво би било тази идея да бъде популяризирана, за да спечели повече превърженици в училищната общност. Без самопознание е невъзможно развитието на личността, пълното разкриване и реализиране на нейните индивидуални способности и творчески потенциали.

#### REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Batoeva, D., Popov, T. & Dragolova, E. (2006). *Pedagogicheska i psihologicheska diagnostika: Pomagalo za izsledvane na detsa i uchenitsi*. Sofia: ASKONI-IZDAT [Батоева, Д., Попов, Т. & Драголова, Е. (2006). *Педагогическа и психологическа диагностика: Помогало за изследване на деца и ученици*. София: АСКОНИ-ИЗДАТ]
- Valova, V. (1991). *Grupi za lichnostno razvitie i grazhdansko povedenie*. Sofia: Pечатna baza MNP [Въллова, В. (1991). *Групи за личностно развитие и гражданско поведение*. София: Печатна база МНП]
- Igov, I., Aleksieva, E. & Yaneva, R. (2001). *Psihologiya i logika. Chast I. Psihologiya. Zadalzhitelna podgotovka*. Sofia: Nova zvezda [Игов, И., Алексиева, Е. & Янева, Р. (2001). *Психология и логика. Част I. Психология. Задължителна подготовка*. София: Нова звезда]
- Maralov, V. (2002). *Osnovy samopoznaniya i samorazvitiya: Uchebnoe posobie dlya studentov obrazovatelynykh uchrezhdeniy sr. prof. obrazovaniya, obuchayushtihsya v pedagogicheskikh uchilishtah i kolledzhah*. Moskva: Academia [Маралов, В. (2002). *Основы самопознания и саморазвития: Учебное пособие для студентов образовательных учреждений ср. проф. образования, обучающихся в педагогических училищах и колледжах*. Москва: Academia]
- Nikolov, P. (2013). *Samopoznanie i samovazpitanie*. Blagoevgrad: Univ. izd. „Neofit Rilski“ [Николов, П. (2013). *Самопознание и самовъзпитание*. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“]

- Hadzhiali, I. & Kolarova, T. (2007). *Uchenicheskoto portfolio kato sredstvo za razvitie i diagnostika na refleksiya v gimnazialniya etap na obuchenie po biologiya i zdravno obrazovanie. Treta natsionalna nauchno-prakticheska konferentsiya po biologiya i zdravno obrazovanie. Dokladi.* Sofia: Prosveta [Хаджалии, И. & Коларова, Т. (2007). Ученическото портфолио като средство за развитие и диагностика на рефлексия в гимназиалния етап на обучение по биология и здравно образование. Трета национална научно-практическа конференция по биология и здравно образование. Доклади. София: Просвета]
- Shtekin, G. (2005). *Vizualna psihodiagnostika: Izuchavane na horata po tehniya vanshen vid i povedenie.* Veliko Tarnovo: Faber [Щекин, Г. (2005). *Визуална психодиагностика: Изучаване на хората по техния външен вид и поведение.* Велико Търново: Фабер]

## SELF-REFLECTION STUDENT PORTFOLIO AS MEANS OF ACCELERATING SELF-KNOWLEDGE

**Abstract.** This text presents the results of a research on the impact of the self-reflection portfolio on developing self-knowledge skills of students compiling. 24 students from VIII-th grade of the Vocational School of Electrical Engineering and Electronics – Plovdiv have participated in this research.

To realize the goal of the research the following methods are used: pedagogical monitoring, testing and inquiries. The analysis of the data from the tests and the inquiries shows that the enrichment of the self-knowledge of the students leads to a more stable and accurate self evaluation.

В текста се представят резултати от изследване на влиянието, което оказва съставянето на рефлексивно портфолио от ученици върху развитието на уменията им за самопознание. В изследването участват 24 ученици от VIII клас на Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив.

За реализиране на целта на изследването са използвани следните методи: педагогическо наблюдение, тестване и анкетиране. Анализът на данните от тестовете и от анкетите на учениците показва, че обогатяването на самопознанието им води до стабилизиране на самооценката им и до повишаване на нейната адекватност.

✉ **Ms. Mariya Prodanova**

Vocational School of Electrical Engineering and Electronics  
Plovdiv, Bulgaria

E-mail: mprodanova@abv.bg